

«Emblidar u sa regurdar?»

Genocids dal passà e da quels che succedan anc oz –
in cudesch per scolars dal stgalim superiur

■ **(anr/vi) Intginas passaschas paran d'esser scrittas per quests dis sunter las attatgas incrediblas en l'America. In nov cudesch da scola tracta la tematica «genocid». En il cudesch vegn declerà daco ch'ins na duai betg emblidar catastrofes umanas.** Ma i vegn era avertì che odi e sentiments da vendetga mainan puspè a novas guerras. Bleras parts da quest nov cudesch èn oz pli brisantas che quai ch'ils auturs han pudì s'imaginar cura ch'els han concepì el.

«Vergessen oder Erinnern?» è il titel. Il cudesch per il stgalim superiur è cumparì quest mais en la chasa editura per meds d'instrucziun a Turitg. Las pli impressiunantas passaschas èn brevs da gliעד pertutgada d'in genocid (Völkermord). Las brevs èn adressadas als scolars svizzers. El las van a cor perquai che las persunas, che han fatg atras ina vita plain sgarschur, appelleschan dad esser tolerant ed evitar en il futur auters genocids e novas guerras.

«Assassins sco Ti ed jau»

Bunamain diesch genocids descrivan ils dus auturs *Peter Gautschi* e *Helmut Meyer* en lur cudesch. In dals gronds chapitels è deditgà a la persecuziun dals gidieus. «Quest genocid è il sulet en il qual talas massas da carstgauns senza culpa èn vegnidas

assassinadas e torturadas a moda industrial e bestiala dad organisaturs senza sentiments... Il pir è: Ils assassins eran gliעד sco Ti ed jau.» Il cudesch na cumenza dentant betg directamain cun ils genocids. El descriva l'emprim mazzaments crudavels avant il 20avel tschientaner: P. ex. l'occupaziun da Gerusalem entras ils chavaliers cruschads cristians. Lura vegn descrit l'assassinat al Greifensee il 1444. In auter chapitel tracta «las raschuns» per la mazzacrada durant la notg da Baltramieu cura che catolics è re-furmads, resp. ughenots, han cumbattì in l'auter a Paris. Era la destrucziun da Dresden, curt avant la fin da la segunda guerra mundiala, figurescha sco act d'orror.

Ils auturs defineschan sinquai ina differenza tranter mazzaments d'orror e la destrucziun sistemática d'in pievel, il genocid.

Dal naziunalissem al rassissem

Era il svilup tar il naziunlissem vegn declerà. Avant il 18avel tschientaner viveva la gliעד per gronda part en vitgs. Paucs mavan davent. Ins n'enconuschevia betg l'entir pajais. La signaria cumandavia en ils vitgs. A lezza veva la gliעד da pajar taglia. Il spiritual aveva gronda influenza e la gliעד saveva ch'i deva insanua anc in retg. Tras il svilup è

quest «urden» sa midà. I ha dà scolars, viafier e plaunsieu èn las monarchias vegnidas remplazzadas entras naziums.

Per tegnair ensemen las naziums duvravi insatge cuminaivel: Persvasiuns politicas, religiuns unitaras, la medema istorgia, ils medems usits, la medema lingua. Sut tals aspects èn p. ex. sa furmads en il 19avel tschientaner la Germania e l'Italia. Ils aspects communavels pon dentant vegnir exagerads en quest senn ch'ina naziun pretendia tuttenina d'avair «la pli famusa istorgia, la lingua la pli grondiusa, ils pli fervents scripturs e filosofos» etc. Tras in tal pensar arrogant crescha il naziunalissem e cun quel la faussa conclusiun che l'atgna naziun haja il dretg da predominanza sin auters pievels, autras culturas u naziums.

Genocids strusch enconuschents

La segunda part dal cudesch cumenza cun l'assassinat dal pievel armen l'entschatta dal 20avel tschientaner: 1,4 milliuns carstgauns èn vegnids chatschads davent. 1 milliun Armen ed Armenas èn morts. 200 000 dunnas ed uffants han ins sfurzà da prender in'otra religiun. In descendent armen che viva a Basilea scriva als scolars svizzers en ina brev: «Privlus è, sche la regurdientscha al genocid promovava nov rassissem. Jau na sai betg emblidar la brev anonima ch'jau hai obtegnì, en la quala ins renfatscha a mai mes engaschi per fugitivs curds e tircs, che sajan bain stads ils assassins dals Armen. La regurdientscha na vala nagut, sch'ella vegn duvrada sco argument per nov rassissem.» Auters chapitels tractan ils genocids a Cambodscha, a Ruanda e genocids dals Ucrainais, dals Indians Yanomami en Brasilia. Oz datti be pli 20 000 Yanomamis en ils guauds tropics da la Brasilia e malgrà ils avertiments internaziunals fa il stadi da Brasilia pauc u nagut encunter l'extirpaziun da quest pievel. Anc adina actual è era il chapitel davart il svilup en l'intschess da l'anteriura Jugoslavia cun ses puzzle cumplitgà da plirs pievels e culturas.

«Vergessen oder erinnern? / Völkermord in Geschichte und Gegenwart», Peter Gautschi e Helmut Meyer, Interkantonale Lehrmittelzentrale, Turitg, 2001.

